

Kik is vagyunk mi, magyarok? Honnan jöttünk, mely népekkel állunk rokonságban, és mely népekével rokonítható nyelvünk? Érdekes kérdések, s mintha újabban egyre többször tennék fel őket. Keresik rá a válaszokat: tudós könyvekben, szépséges mondákban, s a föld szívdobbanását meghalló, őseink nyomát a Szíriusz csillagképében fürkésző önjelölt próféták és táltosok szavaiban.

Sándor Klára csaknem ötszáz oldalas könyve tudománypopularizáló szándékkal, de a szaktudományok legújabb eredményeinek elmélyült ismeretében íródott. Megragadó stílusban szól egyszerre sokféle felkészültségű olvasóhoz: nyílt eszű középiskoláshoz, egyetemistához, nyelvész, történész szakemberhez és a magyarság őstörténete iránt érdeklődő mindenki máshoz. Ezt a történetet egyszerre látjuk a mitikus eredetmondák – Góg és Magóg, Emese álma, a csodaszarvast üző Hunor s Magyar – és napjaink tudományos konszenzusának tükrében, úgy, hogy ez a két kép egymásra reflektálva értelmeződik. Miért tartja magát olyan kitaratóan a hun-magyar rokonság feltételezése? Milyen forrásokból merítettek a krónikáirók? Összeegyeztethető-e a magyar nyelv finnugor eredetének tézise a honfoglaló magyarok török eredetű kultúrájával?

Ahogy követjük a mesélőt a múlt homályába, egyre világosabbá válnak a feltárási jellegű tudomány alapvető tézisei. Ha megértettük a nyelvi és genetikai rokonság különbözőségét, feloldódik az ellentmondás a magyar nyelv finnugor eredete és a nép honfoglaláskori török kultúrája között. A nyelvhasználat alapelveinek ismeretében könnyen belátható, hogy kiragadott szavak hangalakjának véletlen egyezése semmiféle tudományos bizonyítékként nem szolgál nyelvek rokonsága mellett. És ha már az is világossá vált számunkra, hogy a „nyelvrokonság” egy tudományos metafora, amely helyenként kevesebb fényt ad, mint amennyi árnyékot vet, akkor már készek vagyunk a múlt tárgyi és nyelvi emlékeinek elfogulatlan értelmezésére.

A magyar őstörténetéről kevés megbízható írásos forrás áll a kutatók rendelkezésére, többek között ezért is elnagyolt ennek

a korszaknak a tárgyalása a magyarországi iskolai tananyagokban. Pedig a régészeti leletek és az összehasonlító antropológia segítségével sokat megtudhatunk a steppei nomád népek – köztük a magyarok – életéről, ruházkodásáról, hadviseléséről, étkezéséről, anyagi és szellemi kultúrájáról. Mindenekelőtt azt, hogy a közvélekedéssel ellentétben a nomadizálás nagyon jól megfér az állattartással és a földművelés bizonyos formáival. Azt is, hogy írásbeliség hiányában is kialakulhatott egy fejlett kogníciót feltételező, a funkciókat jól megosztó törzsi és szövetségi szervezet, amely közeli és távlati céljait követve harcolt és szövetkezett – politizált – a környezetével.

A nyelv kevésbé van kitéve az idők pusztításának, mint a tárgyak. Ezért az őstörténetről a nyelvből meríthetjük a legmegbízhatóbb ismereteket. A magyar nyelvet grammatikája és tipológiai jellemzői alapján sorolják az urali, azon belül a finnugor nyelvek közé. A nyelvi rendszeren kívül a szóállomány is igazolja a finnugor népek együttélését. A közös ősi szóállományba testrészcsoport- és rokonságnevek, az alapvető cselekvések megnevezései és a természeti környezetre utaló szavak tartoznak. A magyarok ősei a steppei vándorlás folyamán kapcsolatba kerültek más népekkel, ezektől megtanulták számukra addig ismeretlen növények termesztését és felhasználását, átvettek fa-, fém- és bőrmegmunkálási technikákat és eszközöket. A tárgyakkal és az eljárásokkal együtt pedig azok eredeti elnevezései is bekeverültek a magyar nyelvbe. A magyarok ősi kultúrájára a legnagyobb hatást több százados együttélésük folytán a török törzsek gyakorolták. Az ő mintájukra alakult ki a magyarok államszervezete, szokásaik, hitviláguk és harcmódoruk. Bár az írásbeliség csak a honfoglalás után terjedt el, a vele

kapcsolatos alapfogalmak – ’ír’, ’betű’, ’szám’ – török eredetűek. Ebből bizonyos korai feljegyzési módokra következtethetünk.

A honfoglalás után a környező szláv népek nyelvéből származó átvételek bizonyítják a kulturális kölcsönhatás erejét. A nyugati ipari és hadászati kultúra német földről ért el bennünket, ennek nyelvi nyomai ma is számosak. A nyugati típusú kereszténység felvétele pedig a latin eredetű jövevényszavak sokaságát hozta magával.

Mintegy háromszáz éve alakultak ki azok a szaktudományok, amelyek módszerei alkalmasak a tárgyi és nyelvi emlékek megbízható elemzésére. A történeti gondolkodás csírái sokkal régebbiek, az ősök keresése minden nép mitikus gondolkodásának alapja. Ennek szép példája a – Sándor Klára könyvének címében is szereplő – hunhagyomány. A hunok a negyedik században Ammianus római történetíró feljegyzései szerint „soha nem látott emberfaj”-ként rohanták le szinte egész Európát. Leghíresebb királyuk, Attila, „Isten ostoraként”, az egész akkor ismert világot fenyegető szörnyetegként vonult be a mondákba és a szépirodalmi alkotásokba, újabban pedig a filmekbe is. Mivel birodalma a Kárpát-medencében volt, az évszázadokkal később ugyanide érkező nomád magyarokat a kortársak leszármazottaiknak, illetve rokonaiknak hitték. A hun-magyar rokonság gondolata a mitikus magyar történetudat egyik legerősebb szálának bizonyult, Csaba királyfi alakjában pedig egy nemzeti megváltóként

visszatérő mitológiai elem is megjelent. A mondakör a tizenkilencedik században Arany János művében, a *Buda halálában* remekművű szépirodalmi formát és sajátos legitimációt is öltött.

Ezen a ponton azonban összegegyeztetetlen a mitikus hagyomány és a szaktudományok által feltárt valóság. A nyelvtudomány, a régészet és a történettudomány nem igazolja, sőt, kizárja a hunok és a magyarok genetikai és nyelvi rokonságának feltételezését.

De ez nem baj.

Sándor Klára könyvének legfontosabb tanulsága, hogy „a nyelvtörténet valósága és a mondák igazsága megfér egymás mellett.” A csodaszarvas alakja körül kristályosodó mondavilág és a tudomány megállapításai más-más diskurzushoz tartoznak. Nem érvénytelenítik egymást, mindegyikük külön-külön megismerésre méltó, csodálatos univerzum.

Sándor Klára (2011): *Nyelvrokonság és hunhagyomány*. Typotex, Budapest.

Huszár Ágnes